

—
Верховний
Суд

Дайджест судової практики
Верховного Суду у справах,
пов'язаних зі страховими
правовідносинами

ЗМІСТ

Показчик термінів	3
1. Юрисдикція розгляду спорів про виконання зобов'язання щодо виплати страхового відшкодування	4
2. Судова практика розгляду спорів про стягнення страхового відшкодування	8
3. Регрес і суброгація	24
4. Відповідальність за невиконання зобов'язання щодо виплати страхового відшкодування	27
5. Відповідальність за шкоду, завдану внаслідок користування джерелом підвищеної небезпеки	29
6. Спадкування права на одержання страхових виплат	32
7. Регламентні виплати та втрата асоційованого членства страховика в Моторному (транспортному) страховому бюро України	34

Показчик термінів

асоційоване членство – 36
джерело підвищеної небезпеки – 6, 29-31
гарантійний внесок – 35-38
деліктні зобов'язання – 8, 24, 27
інфляційні втрати – 4, 29
МТСБУ – 22, 35-37
позовна давність – 26-27
ПДВ – 13, 22-23
прострочення виконання зобов'язання – 28-29
об'єкти спадщини – 33
розмір шкоди – 8, 13, 15-16, 24
регрес – 6, 10, 19, 24-25, 29, 37
резервний фонд – 36-37
солідарне зобов'язання – 4-5, 20
страхове відшкодування – 4-7, 8-15, 19-23, 24-30, 32-35, 36
суброгація – 24, 36-37
фізичний знос автомобіля – 12, 13-16, 25
фізично знищений ТЗ – 11-12, 16-17
юрисдикція – 4

1. Юрисдикція розгляду спорів про виконання зобов'язання щодо виплати страхового відшкодування

1.1. Позовні вимоги до фізичної та юридичної осіб стосовно стягнення з них страхового відшкодування, навіть якщо ці особи не були солідарними боржниками, подані до суду до набрання чинності новими процесуальними кодексами, розглядаються за правилами цивільного судочинства

20 червня 2018 року за результатами розгляду справи за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Аварон» до Приватного акціонерного товариства «СК «Провідна», Особи_3 про стягнення страхового відшкодування Велика Палата Верховного Суду ухвалила постанову, в якій дійшла висновку, що заявлена в цій справі позовна вимога про стягнення страхового відшкодування, трьох процентів річних від простроченої суми, а також інфляційних втрат солідарно з відповідачів могла бути предметом розгляду як за правилами цивільного, так і за правилами господарського судочинства, оскільки зазначені стаття 15 Цивільного процесуального кодексу України та стаття 12 Господарського процесуального кодексу України не встановлювали відповідної заборони.

Стаття 1 ГПК України в редакції, чинній на час розгляду справи в судах першої та апеляційної інстанцій, обмежувала участь фізичних осіб у господарському судочинстві окремими категоріями спорів, до яких не було віднесено спорів щодо стягнення страхового відшкодування.

Натомість ЦПК України в редакції, чинній на час розгляду справи в судах першої та апеляційної інстанцій, не передбачав обмежень щодо розгляду спорів із таким предметом залежно від суб'єктного складу учасників процесу. Право особи заявити однорідні позовні вимоги до кількох відповідачів передбачено у процесуальному законі незалежно від того, чи існує між цими відповідачами солідарне зобов'язання.

Позов може бути пред'явлений до кількох відповідачів. Участь у справі кількох відповідачів (процесуальна співучасть) допускається, якщо: 1) предметом спору є їхні спільні права чи обов'язки; 2) права і обов'язки кількох відповідачів виникли з однієї підстави; 3) предметом спору є однорідні права й обов'язки (стаття 32 ЦПК України у редакції, чинній на час розгляду справи судами першої й апеляційної інстанцій).

Тобто, визначення відповідачів, предмета та підстав спору є правом позивача. Натомість, встановлення належності відповідачів й обґрунтованості позову - обов'язком суду, який виконується під час розгляду справи.

У цій справі позивач вважав, що у відповідачів є солідарний обов'язок виплатити йому страхове відшкодування, і цей обов'язок виник внаслідок ДТП. Тому позивач пред'явив до відповідачів однакову вимогу. Проте суди першої й апеляційної інстанцій

дійшли необґрунтованого нормами права висновку про те, що відповідачі мають перед позивачем солідарний обов'язок.

Право особи заявити однорідні позовні вимоги до кількох відповідачів передбачено у процесуальному законі незалежно від того, чи існує між цими відповідачами солідарне зобов'язання. Тому можливим було пред'явлення позову до фізичної та юридичної осіб стосовно стягнення з них коштів, навіть якщо ці особи не були солідарними боржниками, якими їх вважав позивач. Крім того, спільний розгляд таких вимог не створив солідарного обов'язку для відповідачів.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 20 червня 2018 року у справі № 308/3162/15-ц (провадження № 14-178цс18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75296551>.

1.2. Юрисдикція спорів з позовом страховика потерпілого, якому він виплатив страхове відшкодування, про відшкодування шкоди

12 вересня 2018 року Велика Палата Верховного Суду розглянула в порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу Приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «Юнівес» на ухвалу Апеляційного суду Рівненської області від 30 серпня 2017 року в цивільній справі за позовом ПрАТ «Страхова компанія «Юнівес» до Особи_3 та ПрАТ «Страхова група «ТАС» про відшкодування шкоди.

Суд першої інстанції встановив, що майнову відповідальність за шкоду, завдану Особі 3, має нести страховик – ПрАТ «Страхова група «ТАС», оскільки цивільно-правова відповідальність Особи 3 була застрахована у ПрАТ «Страхова група «ТАС», зокрема, за договором добровільного страхування транспортних ризиків, згідно з яким за програмою страхування «Автоцивілка Плюс» страхова сума становить 50 тис. грн.

У суді першої інстанції в заяві про залучення співвідповідача позивач пред'явив вимогу щодо солідарного стягнення заборгованості з обох відповідачів – страхувальника та його страховика – за правилами цивільного судочинства.

Суд першої інстанції розглянув позов за правилами цивільного судочинства, задовольнивши вимогу до ПрАТ «Страхова група «ТАС» та відмовивши в задоволенні вимоги до Особи_3.

Натомість суд апеляційної інстанції керувався сформульованим Верховним Судом України у постанові від 24 лютого 2016 року у справі № 6-1009цс15 висновком і вважав, що оскільки розгляд справ між юридичними особами віднесений до компетенції господарського суду, то ця справа в частині вимог позивача до ПрАТ «Страхова Група «ТАС» не може розглядатися за правилами цивільного судочинства, а тому провадження в цій частині підлягає закриттю.

За результатами розгляду Велика Палата Верховного Суду прийняла постанову, в якій відступила від сформульованого Верховним Судом України у постанові від 24 лютого 2016 року у справі № 6-1009цс15 висновку щодо юрисдикції спору (за позовом страховика потерпілого до фізичної особи, цивільно-правова відповідальність

якої застрахована, а також до страховика цієї особи), яким керувався суд апеляційної інстанції в ухвалі від 30 серпня 2017 року, та сформулювала такі висновки щодо застосування норм права.

Якщо страховик потерпілого, якому він виплатив страхове відшкодування, звертається з позовом до страховика особи, винної у настанні страхового випадку, про стягнення з нього суми виплаченого потерпілому страхового відшкодування у межах передбаченого укладеним з винною особою договором ліміту відповідальності страховика за завдану майну шкоду, такий спір має розглядатися за правилами господарського судочинства (пункт 63).

Якщо страховик потерпілого, якому він виплатив страхове відшкодування, звертається з позовом про стягнення з особи, винної у настанні страхового випадку, суми виплаченого потерпілому страхового відшкодування понад передбачений договором, укладеним з винною особою, ліміт відповідальності страховика за завдану майну шкоду, такий спір має розглядатися за правилами цивільного чи господарського судочинства залежно від суб'єктного складу сторін (пункт 64).

Якщо страховик потерпілого, якому він виплатив страхове відшкодування, звертається з позовом одночасно про стягнення зі страховика особи, винної у настанні страхового випадку, суми виплаченого потерпілому страхового відшкодування у межах передбаченого договором, укладеним з цією особою, ліміту відповідальності страховика за завдану майну шкоду, а також про стягнення з винної особи суми виплаченого потерпілому страхового відшкодування понад ліміт відповідальності її страховика за завдану майну шкоду, такий спір має розглядатися за правилами цивільного чи господарського судочинства залежно від суб'єктного складу сторін (пункт 65).

Розглядаючи позовні вимоги, заявлені до винної у настанні страхового випадку фізичної особи, про стягнення з неї такої суми виплаченого потерпілому його страховиком страхового відшкодування, яка перевищує обов'язковий ліміт відповідальності страховика особи, винної у настанні страхового випадку, суд з'ясовує в цієї особи, чи має вона укладений договір добровільного страхування цивільно-правової відповідальності на суму, що перевищує ліміт відповідальності її страховика за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності. У разі встановлення факту наявності такого договору суд згідно з вимогами статей 51 і 53 Цивільного процесуального кодексу України у редакції, чинній з 15 грудня 2017 року, залучає страховика за договором добровільного страхування цивільно-правової відповідальності, укладеним з особою, винною у настанні страхового випадку, співвідповідачем або третьою особою, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні відповідача та вирішує спір за правилами того судочинства, в якому було розпочате провадження (пункт 66).

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 12 вересня 2018 року у справі № 569/96/17 (провадження № 14-386цс18) можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78977572>

1.3. Шкода, завдана внаслідок дорожньо-транспортної пригоди з вини водія, що керував автомобілем, який перебуває у володінні роботодавця, відшкодовується саме володільцем цього джерела підвищеної небезпеки, а не безпосередньо винним водієм. Спір між двома суб'єктами господарювання, потерпілим та власником автомобіля, повинен вирішуватися за правилами господарського судочинства

5 грудня 2018 року Велика Палата Верховного Суду розглянула в порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу Приватного акціонерного товариства «Київський страховий дім» на рішення Сватівського районного суду Луганської області від 29 травня 2017 року та ухвалу Апеляційного суду Луганської області від 17 серпня 2017 року у цивільній справі за позовом ПрАТ «Київський страховий дім» до Приватного підприємства «Потенціал-Луганськ», Особи 14 про відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, в порядку регресу.

За результатами розгляду заяви Велика Палата прийняла постанову, в якій зазначила таке.

Відповідно до приписів статей 1187 та 1172 Цивільного кодексу України особа, яка керує транспортним засобом у зв'язку з виконанням своїх трудових (службових) обов'язків на підставі трудового договору (контракту) з особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, не є суб'єктом, який несе відповідальність за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки.

У цьому випадку таким суб'єктом є законний володілець джерела підвищеної небезпеки – роботодавець, а тому шкода, завдана внаслідок дорожньо-транспортної пригоди з вини водія, що на відповідній правовій підставі керував автомобілем, який перебуває у володінні роботодавця, відшкодовується саме володільцем цього джерела підвищеної небезпеки, а не безпосередньо винним водієм.

Суди встановили, що на час ДТП законним володільцем автомобіля Номер 7, 2005 року випуску, номерний знак Номер 4 було саме ПП «Потенціал-Луганськ», на виконання договірних зобов'язань з яким і діяв позивач, здійснюючи виплату страхового відшкодування на користь страховика потерпілої сторони – ПрАТ «СК «АХА Страхування».

Велика Палата Верховного Суду погодилася з висновками судів попередніх інстанцій, що Особа 14 є неналежним відповідачем у справі, оскільки перебувала у трудових відносинах з ПП «Потенціал-Луганськ» і керувала транспортним засобом у зв'язку з виконанням своїх трудових обов'язків.

За викладених обставин, Велика Палата Верховного Суду вважає правильним висновок апеляційного суду про наявність підстав, установлених пунктом 1 частини першої статті 205 ЦПК України (у редакції, чинній на час розгляду справи судами першої й апеляційної інстанцій), для закриття провадження у справі в частині позовних вимог ПрАТ «Київський страховий дім» до ПП «Потенціал-Луганськ», адже спір між

юридичними особами не може розглядатися в порядку цивільного судочинства та має розглядатися за правилами господарського процесуального закону.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 5 грудня 2018 року у справі № 426/16825/16-ц (провадження № 14-497цс18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78470372>

2. Судова практика розгляду спорів про стягнення страхового відшкодування

2.1. Покладання обов'язку з відшкодування шкоди у межах страхового відшкодування на страхувальника, який уклав договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів і сплачує страхові платежі, суперечить меті інституту страхування цивільно-правової відповідальності

У постанові від 4 липня 2018 року Велика Палата Верховного Суду сформулювала висновок щодо забезпечення дієвості інституту обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, зазначивши таке.

Відшкодування шкоди особою, відповідальність якої застрахована за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, можливе за умови, що згідно з цим договором або Законом України від 1 липня 2004 року № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» у страховика не виник обов'язок із виплати страхового відшкодування (зокрема, у випадках, передбачених у статті 37 зазначеного Закону) чи розмір завданої шкоди перевищує ліміт відповідальності страховика в останньому випадку обсяг відповідальності страхувальника обмежений різницею між фактичним розміром завданої шкоди і сумою страхового відшкодування (пункт 72).

Покладання обов'язку з відшкодування шкоди у межах страхового відшкодування на страхувальника, який уклав відповідний договір страхування і сплачує страхові платежі, суперечить меті інституту страхування цивільно-правової відповідальності (стаття 3 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів») (пункт 73).

Уклавши договір обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, страховик на випадок виникнення деліктного зобов'язання бере на себе у межах суми страхового відшкодування виконання обов'язку страхувальника, який завдав шкоди, а тому страховик, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування згідно зі статтями 3 і 5 вказаного Закону реалізує право вимоги, передбачене статтями 993 Цивільного кодексу України та 27 Закону України від 9 лютого 2012 року № 4391-VI «Про страхування» шляхом звернення з позовом до страховика, в якого завдавач шкоди застрахував свою цивільно-правову відповідальність.

8 Споры, пов'язані зі страховими правовідносинами

Таким чином, Велика Палата Верховного Суду відступила від висновку, викладеного Верховним Судом України у постанові від 23 грудня 2015 року у справі № 6-2587цс15, відповідно до якого страховик, який виплатив страхове відшкодування, має право самостійно обирати спосіб захисту свого порушеного права, зокрема право вимоги до винної особи про стягнення коштів у розмірі виплаченого страховиком відшкодування (пункт 62).

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 4 липня 2018 року у справі № 755/18006/15-ц (провадження № 14-176цс18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75296543>

Аналогічний правовий висновок викладений у постановках КЦС у складі Верховного Суду:

від 8 серпня 2018 року у справі № 519/741/15-ц (провадження № 61-5308св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75894173>

від 15 серпня 2018 року у справі № 713/2002/15 (провадження № 61-18147св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76053804>

від 15 серпня 2018 року у справі № 209/3145/15-ц (провадження № 61-6914св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76166436>

від 21 серпня 2018 року у справі № 227/3573/16-ц (провадження № 61-15026св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76290728>

від 12 вересня 2018 року у справі № 761/11731/16-ц (провадження № 61-19697св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76502920>

від 19 вересня 2018 року у справі № 753/21177/16-ц (провадження № 61-28918св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76649367>

від 26 вересня 2018 року у справі № 757/20129/16-ц (провадження № 61-19081св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76945165>

від 26 вересня 2018 року у справі № 641/5333/16-ц (провадження № 61-17507св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76885809>

від 24 жовтня 2018 року у справі № 607/7205/16-ц (провадження № 61-27959св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77764093>

від 24 жовтня 2018 року у справі № 127/1702/17 (провадження № 61-28999св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77455779>

від 31 жовтня 2018 року у справі № 342/134/16-ц (провадження № 61-13937св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77933507>

від 7 листопада 2018 року у справі № 761/33713/16-ц (провадження № 61-28235св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78192608>

від 21 листопада 2018 року у справі № 707/1761/16-ц (провадження № 61-20954св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78165895>

від 5 грудня 2018 року у справі № 136/2186/16-ц (провадження № 61-31930св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78471984>

від 12 грудня 2018 року у справі № 758/2356/17-ц (провадження № 61-25984св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78680417>

від 27 березня 2019 року у справі № 754/1108/15-ц (провадження № 61-20780св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80889382>

від 26 червня 2019 року у справі № 287/463/15-ц (провадження № 61-15930св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82798124>

від 26 червня 2019 року у справі № 712/7242/16-ц (провадження № 61-19165св 18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83105594>

від 17 липня 2019 року у справі № 641/5883/16-ц (провадження № 61-21561св18) – (чекаємо на посилання в ЄДРСР)

2.2. Факт неповідомлення страхувальником свого страховика про настання страхового випадку не є підставою для стягнення із страхувальника страхового відшкодування в порядку регресу, якщо страховик мав можливість перевірити обставини дорожньо-транспортної пригоди власними силами і запобігти необґрунтованим виплатам

14 лютого 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду відхилив касаційну скаргу Товариства з обмеженою відповідальністю «Факторинг Про» на рішення Апеляційного суду міста Києва від 23 серпня 2016 року, який скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове рішення – про відмову в задоволенні позову про відшкодування майнової шкоди в порядку регресу.

Колегія суддів погодилася з висновками апеляційного суду про те, що встановлений обов'язок особи невідкладно, але не пізніше трьох робочих днів з дня настання дорожньо-транспортної пригоди, яка може бути підставою для здійснення страхового відшкодування, письмово повідомити страховика про настання ДТП. Такий обов'язок установлений законодавством для надання страховику можливості перевірити обставини ДТП власними силами і запобігти необґрунтованим виплатам. Апеляційний суд встановив, що факт настання страхового випадку ніким не оспорюється. Він зафіксований правоохоронними органами; відповідач, як особа, винна в ДТП, притягнутий до адміністративної відповідальності. Сам позивач його визнав, добровільно сплативши страхове відшкодування. Враховуючи зазначене, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку, що сам собою факт неповідомлення відповідачем страховика про настання страхового випадку не може бути покладений в основу ухвалення рішення, яке повинно базуватись на загальних положеннях про відшкодування збитків у позадоговірних зобов'язаннях, адже регресні зобов'язання входять до групи позадоговірних, тому спори з них мають вирішуватись у загальному порядку відшкодування збитків.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 14 лютого 2018 року у справі № 760/5736/15-ц (провадження № 61-3389св18) можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72459718>

Аналогічний правовий висновок викладений у постановках КЦС у складі Верховного Суду:

від 14 лютого 2018 року у справі № 752/9895/15-ц (провадження № 61-4722св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72243521>;

від 28 лютого 2018 року у справі № 722/1929/15-ц (провадження № 61-6736св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72525122>;

від 4 квітня 2018 року у справі № 522/24655/16-ц (провадження № 61-18св17) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73219467>;

від 25 квітня 2018 року у справі № 369/5335/15-ц (провадження № 61-1032св17) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73660924>;

від 3 травня 2018 року у справі № 210/3852/15-ц (провадження № 61-4374св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73902503>;

від 20 червня 2018 року у справі № 760/17929/15-ц (провадження № 61-14082св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74895563>;

- від 12 вересня 2018 року у справі № 459/212/17 (провадження № 61-34601св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76859697>;
- від 20 вересня 2018 року у справі № 754/10079/16-ц (провадження № 61-24357св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76673171>;
- від 10 жовтня 2018 року у справі № 686/26194/14-ц (провадження № 61-6589зпв18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77181332>;
- від 10 жовтня 2018 року у справі № 371/6159/16-ц (провадження № 61-11742св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77397935>;
- від 24 жовтня 2018 року у справі № 300/847/16-ц (провадження № 61-23426св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77508512>;
- від 22 листопада 2018 року у справі № 711/9786/16-ц (провадження № 61-25036св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78129349>;
- від 28 листопада 2018 року у справі № 753/16761/14-ц (провадження № 61-8970св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78589398>
- від 16 січня 2019 р, справа № 208/7291/13-ц (провадження № 61-5596св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79250357>
- від 20 лютого 2019 р, справа № 753/18489/15-ц (провадження № 61-23066св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80304653>
- від 13 березня 2019 р, справа № 495/8394/15-ц (провадження № 61-26426св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80782978>
- від 10 квітня 2019 року у справі № 724/1009/16-ц (провадження № 61-15205св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81652322>

2.3. Неузгодження страховиком та заявником (потерпілим) розміру страхового відшкодування не може бути підставою для відмови у його виплаті

10 жовтня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду, розглянувши матеріали касаційної скарги Особи_1 на рішення Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 14 червня 2016 року та ухвалу Апеляційного суду Закарпатської області від 10 листопада 2016 року, прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Відмовляючи у виплаті страхового відшкодування, Акціонерне товариство «СК «АХА Страхування» вказувало, що розмір страхового відшкодування становить 23 056,28 грн, оскільки транспортний засіб вважається знищеним, то його власнику відшкодовується різниця між вартістю ТЗ до та після дорожньо-транспортної пригоди. Розмір страхового відшкодування між сторонами не узгоджено, а позивач не просив сплатити йому 23 056,28 грн, тому у виплаті страхового відшкодування необхідно відмовити.

Суди погодилися з доводами відповідача щодо визначеного розміру відшкодування в сумі 23 056,28 грн та відмовили у задоволенні позову, зокрема, з тих підстав, що між сторонами не узгоджено розміру страхового відшкодування.

Колегія суддів Верховного Суду в повному обсязі не погодилася з висновками судів першої та апеляційної інстанцій, враховуючи наведене нижче.

За змістом Закону України від 1 липня 2004 року № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних

засобів» (статті 9, 22-31, 35, 36) настання страхового випадку (скоєння ДТП) є підставою для здійснення страховиком виплати страхового відшкодування потерпілому відповідно до умов договору страхування та в межах страхової суми. Страховим відшкодуванням у цих межах покривається оцінена шкода, заподіяна внаслідок ДТП життю, здоров'ю, майну третьої особи, в тому числі й шкода, пов'язана зі смертю потерпілого.

Для визначення розміру збитку, завданого внаслідок пошкодження належного Особі 1 автомобіля, страховик замовив товарознавче дослідження.

Відповідно до звіту про оцінку автомобіля Volkswagen від 16 грудня 2014 року вартість відновлювального ремонту цього транспортного засобу без урахування значення коефіцієнта фізичного зносу складових КТЗ (Свр) становить 253 419,31 грн. Це свідчить, що вартість відновлювального ремонту значно перевищує ринкову вартість автомобіля на момент ДТП, тому вартість відновлювального ремонту з урахуванням значення коефіцієнта фізичного зносу складових автомобіля, внаслідок пошкодження автомобіля під час ДТП приймається рівною дійсній (ринковій вартості) вартості автомобіля на момент дослідження без урахування аварійних пошкоджень та становить 64 056,28 грн. Разом з тим ринкова вартість нерозмитненого автомобіля марки Volkswagen Caravelle становить 64 056,28 грн.

Установлено, що ринкова вартість автомобіля Volkswagen після ДТП становить 40 тис. грн.

Згідно з пунктом 30.2 статті 30 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», якщо ТЗ вважається фізично знищеним, його власнику відшкодовується різниця між вартістю ТЗ до та після ДТП, а також витрати на евакуацію ТЗ з місця ДТП.

Отже, позивач має право на отримання страхового відшкодування від страховика (АТ «СК «АХА Страхування») у розмірі 23 056,28 грн – різниця між вартістю транспортного засобу до (64 056,28 грн) та після (40 тис. грн) ДТП за вирахуванням франшизи (1 тис. грн), що правильно встановлено судами.

В матеріалах справи є претензія позивача, яка підтверджує факт звернення до страховика з проханням виплатити страхове відшкодування у розмірі 49 тис. грн, у задоволенні якої було відмовлено повністю.

Порядок прийняття рішення про здійснення страхового відшкодування (регламентної виплати) страховиком та порядок його виплати визначено статтею 36 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів».

Підстави для відмови у здійсненні страхового відшкодування (регламентної виплати) визначені у пункті 37.1 статті 37 цього Закону.

Разом з тим цією нормою не передбачено відмови у виплаті страхового відшкодування в разі неузгодження страховиком та заявником (потерпілим) розміру страхового відшкодування.

Проте суди вказані норми права залишили поза увагою та дійшли помилкового висновку про відмову в задоволенні позову повністю, не звернули уваги, що страховик не сплатив страхового відшкодування взагалі, тому позовні вимоги підлягали задоволенню частково.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 10 жовтня 2018 року у справі № 308/8358/15-ц (провадження № 61-5518св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77397944>

2.4. У разі виникнення спору щодо визначення розміру шкоди, заподіяної власнику транспортного засобу, суду необхідно виходити з фактичної суми, встановленої висновком судової авто-товарознавчої експертизи або відповідними документами станції технічного обслуговування, на якій проводився ремонт автомобіля

6 липня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, розглянувши в порядку письмового провадження матеріали касаційної скарги Публічного акціонерного товариства «СК «Країна», дійшов висновку, що звіт про оцінку транспортного засобу – лише попередній оціночний документ, в якому зазначається про можливу, але не кінцеву суму, що витрачена на відновлення ТЗ, а реальним підтвердженням виплати страхового відшкодування страхувальнику є платіжний документ про здійснення такої виплати.

Розмір збитків, що підлягають відшкодуванню потерпілому, визначається відповідно до реальної вартості втраченого майна на момент розгляду справи або виконання робіт, необхідних для відновлення пошкодженої речі.

Вартість ремонту автомобіля з урахуванням ПДВ виплачується страховою компанією або стягується судом після надання документів про такі витрати. Судам у таких випадках слід з'ясовувати наявність двох обставин: 1) фактичне здійснення ремонту автомобіля; 2) чи є виконавець робіт з ремонту автомобіля платником ПДВ.

Суд апеляційної інстанції встановив, що позивач документально підтвердив розмір і оплату проведеного ремонту автомобіля, вартість якого визначена виконавцем робіт (СТО) з урахуванням ПДВ.

Таким чином, у страховика у зв'язку з настанням страхового випадку виник обов'язок відшкодувати позивачу шкоду в межах ліміту його відповідальності за страховим випадком і в межах суми фактичних затрат, право на вимогу якої перейшло до позивача у зв'язку з понесенням витрат на оплату ремонту автомобіля, але виходячи з вартості відновлювального ремонту автомобіля з урахуванням коефіцієнта зносу деталей, ПДВ та з вирахуванням франшизи.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 6 липня 2018 року у справі № 924/675/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75174601>

2.5. Законодавство не встановлює обов'язку страховика коригувати розмір страхового відшкодування залежно від коливання курсу іноземної валюти

30 січня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду, розглянувши справу за позовом Особи 4 до Приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «Провідна», Особи_5 про відшкодування шкоди, завданої дорожньо-транспортною пригодою, дійшов висновку, що Закон України від 01 липня 2004 року № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» не встановлює обов'язку страховика коригувати розмір страхового відшкодування залежно від коливання курсу валюти та відповідної зміни вартості відновлювального ремонту, тому в суду не було правових підстав для стягнення зі страхової компанії на користь позивача додаткової суми страхового відшкодування, обрахованого з розміру матеріального збитку, визначеного у цінах на день проведення експертизи.

З урахуванням меж касаційного оскарження та часткового визнання страховою компанією вимог позивача Касаційний суд дійшов висновку про наявність підстав для стягнення з ПрАТ «Страхова компанія «Провідна» на користь Особи 4 страхового відшкодування у розмірі 2 366,54 грн (9 822,9 грн (розмір матеріального збитку в цінах на день ДТП згідно з висновком експерта № 021/08/2015 судової автотоварознавчої експертизи) – 7 456,36 грн (розмір виплаченого страхового відшкодування)).

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 30 січня 2018 року у справі № 686/5234/15-ц (провадження № 61-466св18) можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72199596>

2.6. Пред'явлення особою вимоги про виплату страхового відшкодування в розмірі повної вартості відновлювального ремонту без урахування коефіцієнта фізичного зносу є неправомірним

12 березня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, розглянувши справу за позовом Приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «Арсенал Страхування» до Приватного акціонерного товариства «Київський страховий дім» про стягнення страхового відшкодування, прийняв постанову, в якій дійшов таких висновків.

Страховик (ПрАТ «Київський страховий дім») за договором страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів також є відповідальною особою за завдані збитки. Водночас, на відміну від особи, яка завдала шкоди, обсяг відповідальності страховика за договором страхування відповідальності обмежений нормами 32 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів».

Приписи статті 29 та пункту 32.7 статті 32 цього Закону передбачають, що у зв'язку з пошкодженням транспортного засобу відшкодовуються витрати, пов'язані з відновлювальним ремонтом ТЗ з урахуванням зносу, розрахованого у порядку, встановленому законодавством.

Пунктами 1.6 та 8.2 Методики товарознавчої експертизи та оцінки дорожніх транспортних засобів, затвердженої наказом Міністерства юстиції України та Фонду державного майна України від 24 листопада 2003 року № 142/5/2092, визначено, що відновлювальний ремонт передбачає здійснення комплексу операцій через заміну складових частин або відновлення справності/роботоздатності ТЗ за формулою визначення вартості ремонту з урахуванням коефіцієнта фізичного зносу ТЗ.

Отже, якщо для відновлення пошкодженого під час дорожньо-транспортної пригоди ТЗ ремонт здійснюється методом заміни складових частин, що були пошкоджені, на нові, страховик за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності відшкодовує не повну вартість цих складових частин, а з урахуванням коефіцієнта фізичного зносу складників аварійно пошкодженого ТЗ.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 12 березня 2018 року у справі № 910/5001/17 можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72691639>

Аналогічний правовий висновок викладений у постановках КГС у складі Верховного Суду: від 6 лютого 2018 року у справі № 910/3867/16 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72245113>; від 14 травня 2018 року у справі № 910/5092/17 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74221187>

2.7. Розмір обов'язку страховика має істотне значення для встановлення обсягу відповідальності винної в дорожньо-транспортній пригоді особи, оскільки заподіювач шкоди зобов'язаний сплатити потерпілому різницю між фактичним розміром шкоди і страховим відшкодуванням

01 серпня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду розглянув справу за позовом Особи_1 до Особи_2, Публічного акціонерного товариства «СК «СКАЙД» про стягнення страхового відшкодування та відшкодування шкоди, завданої внаслідок дорожньо-транспортної пригоди.

За результатами розгляду Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Порядок відшкодування шкоди, пов'язаної з фізичним знищенням транспортного засобу, регламентовано статтею 30 Закону України від 1 липня 2004 року № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», якою передбачено, що транспортний засіб вважається фізично знищеним, якщо його ремонт є технічно неможливим чи економічно необґрунтованим. Ремонт вважається економічно необґрунтованим, якщо передбачені згідно з аварійним сертифікатом (рапортом), звітом (актом) чи висновком про оцінку, виконаним

аварійним комісаром, оцінювачем або експертом відповідно до законодавства, витрати на відновлювальний ремонт транспортного засобу перевищують його вартість до ДТП.

Якщо ТЗ вважається фізично знищеним, його власнику відшкодовується різниця між вартістю ТЗ до та після ДТП, а також витрати на евакуацію ТЗ з місця ДТП.

Для повного відшкодування завданої шкоди і страховиком, і винним водієм судам необхідно встановити ринкову вартість автомобіля до ДТП та вартість деталей, вузлів та агрегатів фізично знищеного ТЗ після ДТП.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 1 серпня 2018 року у справі № 363/2222/16-ц (провадження № 61-510св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75743859>

Якщо пошкоджений ТЗ не може бути відновлено або вартість його відновлювального ремонту з урахуванням зношеності та втрати товарної вартості перевищує його ринкову вартість на момент пошкодження, розмір шкоди визначається за ринковою вартістю транспортного засобу на момент пошкодження. У разі якщо власник транспортного засобу не згоден із визнанням транспортного засобу фізично знищеним, йому відшкодовується різниця між вартістю транспортного засобу до та після ДТП, а також витрати з евакуації транспортного засобу з місця цієї пригоди. Якщо ж ТЗ визнано фізично знищеним, відшкодування шкоди виплачується у розмірі, який відповідає вартості транспортного засобу до ДТП та витратам з евакуації транспортного засобу з місця ДТП.

Такі правові висновки висловлені в постановках КЦС у складі Верховного Суду:

- від 14 березня 2018 року у справі № 337/5881/14-ц (провадження № 61-1586св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72970197>
- від 15 березня 2018 року у справі № 564/2464/14-ц (провадження № 61-5059св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72819375>
- від 4 квітня 2018 року у справі № 758/8578/15-ц (провадження № 61-8962св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73408614>
- від 18 квітня 2018 року у справі № 361/3094/15-ц (провадження № 61-700св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73657605>
- від 13 червня 2018 року у справі № 444/577/16-ц (провадження № 61-6285св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74777124>
- від 31 жовтня 2018 р, справа № 343/2372/15-ц (провадження № 61-8947св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78011473>
- від 12 грудня 2018 р, справа № 466/7010/16 (провадження № 61-7447 св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78715614>
- від 18 грудня 2018 р, справа № 524/561/16-ц (провадження № 61-21355св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78978409>
- від 30 січня 2019 року у справі № 753/21303/16-ц (провадження № 61-31609св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79684666>

2.8. За наявності підстав для страхового відшкодування судам необхідно вирішувати питання про розмір франшизи – суми, яка не підлягає відшкодуванню

07 лютого 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, розглянувши касаційну скаргу Товариства з обмеженою відповідальністю «Страхова компанія «Альфа-Гарант» на постанову Київського апеляційного господарського суду від 14 листопада 2017 року та рішення Господарського суду міста Києва від 21 вересня 2017 року у справі за позовом Приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «Уніка» до ТзОВ «Страхова компанія «Альфа-Гарант» про стягнення 51 757,74 грн, погодився з висновками судів попередніх інстанцій про задоволення позову, вказавши, що абзац другий пункту 12.1 статті 12 Закону України від 1 липня 2004 року № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» передбачає, що страхове відшкодування завжди зменшується на суму франшизи, розрахованої за правилами цього пункту. Встановивши визначений полісом ліміт відповідальності відповідача та франшизи, суди попередніх інстанцій дійшли вірного висновку про задоволення позовних вимог щодо стягнення компенсації страхового відшкодування в сумі 49 500,00 грн.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 7 лютого 2018 року у справі № 910/18319/16 можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72072698>

Аналогічний правовий висновок викладений у постановою КГС у складі Верховного Суду:

від 16 травня 2018 року у справі № 910/11424/17 – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74508723>

від 06 липня 2018 року у справі № 924/675/17 – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75174601>

від 25 липня 2018 року у справі № 922/4013/17 – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75637017>

та в постановою КЦС у складі Верховного Суду:

від 4 квітня 2018 року у справі № 760/21404/15-ц (провадження № 61-3048св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73500498>

від 11 квітня 2018 року у справі № 456/2964/15 (провадження № 61-2969св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73727455>

від 20 червня 2018 року у справі № 600/763/14-ц (провадження № 61-14165св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75781772>

від 17 жовтня 2018 року у справі № 526/1293/14-ц (провадження № 61-20867св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77696855>

2.9. Страховик має право відмовити у виплаті страхового відшкодування, якщо страхувальник не надасть усіх документів про реєстрацію транспортного засобу

1 березня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, розглянувши у відкритому судовому засіданні касаційну скаргу Приватного акціонерного товариства «Українська пожежно-страхова компанія» на постанову Київського апеляційного господарського суду у справі за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Маревен Фуд Україна» до Приватного акціонерного товариства «Українська пожежно-страхова компанія» про визнання події

страховим випадком та стягнення страхового відшкодування, прийняв постанову, у якій виклав правовий висновок такого змісту.

У статті 991 Цивільного кодексу України та статті 26 Закону України від 9 лютого 2012 року № 4391-VI «Про страхування» у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, визначені підстави для відмови страховика у здійсненні страхових виплат або страхового відшкодування.

Пунктом 20.2 договору сторони погодили, що для прийняття рішення про визнання події страховим випадком, здійснення страхового відшкодування або відмову у виплаті страхового відшкодування страхувальник зобов'язаний надати страховику, зокрема, всі документи про реєстрацію транспортного засобу. У випадку, якщо, зокрема, оригінал свідоцтва про реєстрацію ТЗ було викрадено разом із ТЗ, страховик має право відмовити у виплаті страхового відшкодування, крім випадку, коли таке викрадення було здійснено шляхом розбою, що підтверджується документами відповідних компетентних органів.

Згідно з пунктом 21.2.3 статті 21 договору, який було укладено між сторонами, не визнаються страховими випадками і виплата страхового відшкодування не здійснюється за подіями/шкодою/збитками, що прямо або опосередковано пов'язані з наслідком халатності страхувальника, щодо транспортного засобу, в тому числі невжиття всіх заходів, щоб не допустити самовільного руху ТЗ, залишення відкритими (незакритими на замок) дверей або вікон ТЗ під час його зупинки або стоянки при відсутності водія у салоні ТЗ, залишення у салоні ТЗ ключів від цього ТЗ або реєстраційних документів на нього, втрата будь-якого ключа до ТЗ.

Установивши, що свідоцтво про реєстрацію ТЗ було втрачено під час викрадення автомобіля через халатність страхувальника, Верховний Суд дійшов висновку про те, що відмова відповідача у визнанні події страховим випадком і виплаті страхового відшкодування на підставі пункту 21.2.3 укладеного між сторонами договору страхування є правомірною.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 1 березня 2018 року у справі № 910/13353/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72616971>

8 серпня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду, встановивши, що позивач мав право не надати страховій компанії свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу (технічний паспорт) лише у разі викрадення ТЗ шляхом розбою, однак доказів вчинення розбою не надав, отже, не виконав вимоги укладеного між сторонами договору добровільного страхування, дійшов висновку, що дії відповідача щодо відмови від здійснення страхової виплати узгоджуються з положеннями частини другої статті 991 ЦК України і не суперечать умовам договору страхування.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 8 серпня 2018 року у справі № 758/4873/16-ц (провадження № 61-7744св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75893789>

2.10. Страховик потерпілого після виплати страхового відшкодування має право подати регресний позов до страховика водія забезпеченого транспортного засобу, який спричинив дорожньо-транспортну пригоду, незалежно від того, чи встановлена вина заподіювача шкоди саме рішенням суду

У такому випадку для здійснення відшкодування шкоди, що була отримана внаслідок використання джерел підвищеної небезпеки, насамперед необхідно встановити та підтвердити вину особи, що має відповідати за шкоду, у вчиненні такої дії, отже, цивільно-правова відповідальність за заподіяну шкоду, завдану внаслідок взаємодії кількох джерел підвищеної небезпеки, настає у разі наявності вини особи в цьому, незалежно від того, чи є в діях цієї особи склад адміністративного проступку чи злочину.

Такого висновку дійшов Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду в постанові від 16 липня 2018 року, прийнятій за результатом розгляду справи за позовом Публічного акціонерного товариства «Національна акціонерна страхова компанія «Оранта» до Приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «Провідна» про відшкодування шкоди.

Також у вищезазначеній постанові Верховний Суд, відхиляючи доводи касаційної скарги заявника, звернув увагу й на те, що відсутність у матеріалах справи судового рішення, яким особу було б притягнуто до відповідальності за скоєння дорожньо-транспортної пригоди, не може бути достатньою підставою для відмови в позові, оскільки в силу приписів статті 35 Господарського процесуального кодексу України (в редакції до 15 грудня 2017 року) таке рішення є обов'язковим для суду, проте не єдиним доказом вини заподіювача шкоди.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 16 липня 2018 року у справі № 910/20412/16 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75399171>.

2.11. У заподіювача шкоди та його страховика не може виникнути солідарного обов'язку щодо виплати страхового відшкодування

У постанові від 20 червня 2018 року Велика Палата Верховного Суду висловила позицію про те, що законодавство України не передбачає солідарного обов'язку страховика та страхувальника щодо відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок дорожньо-транспортної пригоди майну потерпілого.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 20 червня 2018 року у справі № 308/3162/15-ц (провадження № 14-178цс18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75296551>

Аналогічна правова позиція викладена у постановах Великої Палати Верховного Суду:

від 12 вересня 2018 року у справі № 569/96/17 (провадження № 14-386цс18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78977572>

від 3 жовтня 2018 року у справі № 760/1541/15-ц (провадження № 14-316цс18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77197537>

2.12. Підтвердження факту укладання договору страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів

13 червня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду, розглянувши касаційну скаргу Приватного акціонерного товариства «Українська транспортна страхова компанія» на рішення Апеляційного суду міста Києва від 19 жовтня 2016 року, який скасував рішення суду першої інстанції про відмову в задоволенні позовних вимог про стягнення суми страхового відшкодування, та ухвалив нове – про стягнення з ПрАТ «Українська транспортна страхова компанія» на користь Особи 3 страхове відшкодування, зробив висновок, що видача полісу обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів є підтвердженням того, що сторони уклали договір страхування та досягли згоди щодо істотних умов договору, а також доказом того, що страхова премія була сплачена.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 13 червня 2018 року у справі № 752/6872/16-ц (провадження № 61-6302св18) можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74963306>

2.13. На страхувальника покладено обов'язок повідомити страховика про наявність іншого договору страхування одного об'єкта, невиконання якого спричиняє нікчемність нового договору страхування

8 лютого 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, розглянувши матеріали касаційної скарги Товариства з обмеженою відповідальністю «Страхове товариство «Домінанта», прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Відповідно до пункту 3 частини першої статті 989 ЦК України страхувальник зобов'язаний при укладенні договору страхування повідомити страховика про інші договори страхування, укладені щодо об'єкта, який страхується (аналогічні положення містяться в пункті 17.3 статті 17 Закону України від 1 липня 2004 року № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»). Якщо страхувальник не повідомив страховика про те, що об'єкт уже застрахований, новий договір страхування є нікчемним.

Отже, чинне законодавство дозволяє страхувальнику укласти декілька договорів страхування одного об'єкта з різними страховиками. У разі наявності на момент укладення договору страхування іншого чинного договору страхування того ж самого об'єкта від тих саме ризиків, страхувальник зобов'язаний повідомити про це страховика.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 8 лютого 2018 року у справі № 910/9263/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72149536>.

2.14. Оформлення дорожньо-транспортної пригоди за участю особи, яка за законом звільнена від обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності на території України, має відбуватись з інформуванням відповідних підрозділів Національної поліції, складання європротоколу у такому випадку не допускається

31 жовтня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду, розглянувши матеріали касаційної скарги Товариства з обмеженою відповідальністю «Страхова компанія «Кредо», прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Відповідно до пункту 1.7 статті 1 Закону України від 1 липня 2004 року № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» забезпечений транспортний засіб – ТЗ, зазначений у чинному договорі обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності, за умови його експлуатації особами, відповідальність яких застрахована.

Згідно з пунктом 17.5 статті 17 цього Закону при укладенні договору обов'язкового страхування автоцивільної відповідальності страховик зобов'язаний безоплатно видати страхувальнику бланк повідомлення про дорожньо-транспортну пригоду встановленого МТСБУ зразка (європротокол).

Відповідно до пункту 13.1 статті 13 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» учасники бойових дій та інваліди війни, що визначені законом, інваліди I групи, які особисто керують належними їм транспортними засобами, а також особи, що керують транспортним засобом, належним інваліду I групи, у його присутності, звільняються від обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності на території України. Відшкодування збитків від ДТП, винуватцями якої є зазначені особи, проводить МТСБУ в порядку, визначеному цим Законом.

Пунктом 33.2 статті 33 зазначеного Закону передбачено, що у разі настання ДТП за участю лише забезпечених транспортних засобів, за умови відсутності травмованих (загиблих) людей, а також за згоди водіїв цих транспортних засобів щодо обставин її скоєння, за відсутності у них ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, ці водії мають право спільно скласти повідомлення про ДТП.

У такому разі водії транспортних засобів після складення зазначеного в цьому пункті повідомлення мають право залишити місце ДТП та звільняються від обов'язку інформувати відповідні підрозділи Національної поліції про її настання.

Системне тлумачення положень пункту 33.2 статті 33 Закону України від 1 липня 2004 року № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» та пункту 1.7 статті 1 цього Закону дає підстави для висновку, що скласти спільне повідомлення про ДТП, за наявності умов, визначених пунктом 33.2 Закону, можуть лише водії транспортних засобів, які є забезпеченими в розумінні пункту 1.7 статті 1 зазначеного Закону, тобто кожен з яких

має поліс (договір) обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності. Підстав для іншого тлумачення вказані норми не дають.

З огляду на викладене Верховний Суд дійшов висновку, що оформлення ДТП як страхової події при її настанні за участю осіб, які в силу Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» звільнені від обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності на території України (за відсутності в них договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності (полісу)), має проводитись з інформуванням відповідних підрозділів Національної поліції, оскільки цим Законом не передбачена можливість складання європротоколу (спільне повідомлення про ДТП без інформування поліції) за відсутності в її учасників полісів обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 31 жовтня 2018 року у справі № 204/3413/16 (провадження № 61-21601св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77801491>.

2.15. Врахування сум податку на додану вартість при виплаті страхового відшкодування

У постанові від 28 лютого 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду дійшов висновку, що у випадку виплати страхового відшкодування безпосередньо страхувальнику виплата здійснюється без податку на додану вартість, який повертається страхувальнику після надання документів про оплату запчастин/відновлюваного ремонту на суму, що включає ПДВ, в межах суми страхового відшкодування. У разі, якщо страхові суми не перераховуються безпосередньо потерпілим, а спрямовуються на придбання у платника ПДВ послуг з ремонту, заміщення, відтворення застрахованого об'єкта, які мають бути використані в процесі його ремонту, то розрахунок суми виплати на таке придбання здійснюється з урахуванням сум ПДВ, які включаються до вартості й виділяються окремим рядком.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 28 лютого 2018 року у справі № 757/22706/15-ц (провадження № 61-4507св18) можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72793656>

У постанові від 19 вересня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду висловив такі правові висновки: всі операції з надання послуг із страхування, в тому числі пов'язані компенсацією страховиком збитків, понесених потерпілим при настанні страхового випадку, не є об'єктом оподаткування ПДВ. В зв'язку з цим, за загальним правилом, як при визначенні розміру страхових платежів, так і при визначенні розміру матеріального збитку чи страхової виплати, що підлягає до відшкодування страхувальнику чи безпосередньо потерпілій особі (пункт 36.4 статті 36 Закону України від 1 липня 2004 року № 1961-IV «Про обов'язкове

страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»), ПДВ не нараховується, окремим рядком не виділяється і страховики не є платниками ПДВ по таких операціях. У разі, якщо страхові суми спрямовуються безпосередньо на придбання у платника ПДВ послуг з ремонту, заміщення, відтворення застрахованого об'єкта чи товарно-матеріальних цінностей, що мають бути використані в процесі його ремонту (запчастини та інші витратні матеріали тощо), то розрахунок суми виплат на таке придбання здійснюється з урахуванням сум ПДВ, які включаються до вартості й виділяються окремим рядком у розрахункових документах. Зазначені зобов'язання виникають лише внаслідок фактичного надання послуги з проведення такого ремонту за умови, що виконавець цієї послуги є платником ПДВ. У випадку непроведення фактичного ремонту транспортного засобу, податкові зобов'язання не виникають.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 19 вересня 2018 року у справі № 523/5890/15-ц (провадження № 61-18781св18) можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76649334>.

Визначаючи розмір заподіяної шкоди при страхуванні наземного транспорту, суди у разі виникнення спору щодо визначення його розміру виходять із фактичної суми, встановленої висновком судової автотоварознавчої експертизи або відповідними документами станції технічного обслуговування, на якій проводився ремонт автомобіля. Вартість ремонту автомобіля з урахуванням ПДВ виплачується страховою компанією або стягується судом після надання документів про такі витрати. Судам у таких випадках слід з'ясовувати наявність двох обставин: 1) фактичне здійснення ремонту автомобіля; 2) чи є надавач послуг з ремонту автомобіля платником ПДВ

Висновки Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду, висловлені у постанові від 13 березня 2018 року у справі № 910/9396/17 (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72730786>), у пунктах 4.36–4.37 постанови від 6 липня 2018 року у справі № 924/675/17 (<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75174601>)

2.16. Дія договору страхування витрат особи, яка подорожує за кордон, не поширюється на країни постійного проживання застрахованої особи і країни, громадянином якої вона є

22 серпня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду, розглянувши матеріали касаційної скарги ОСОБА_2 на рішення Апеляційного суду Київської області від 28 лютого 2017 року у справі за її позовом до ПрАТ «СК «АХА Страхування» про стягнення коштів за договором страхування та відшкодування моральної шкоди, прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Суди встановили, що між позивачем, який є громадянином Ізраїлю, та відповідачем укладено договір страхування витрат осіб, які подорожують за кордон.

Перебуваючи в Ізраїлі, у зв'язку із погіршенням здоров'я він звернувся до медичного закладу, де було проведено відповідне лікування.

Верховний Суд погодився з висновком судів попередніх інстанцій про відмову в задоволенні позову про стягнення страхового відшкодування, оскільки договором передбачено, що територією страхування є територія країн, вказана у частині «А» договору, окрім України, країн постійного проживання застрахованої особи і країни, громадянином якої вона є,

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 22 серпня 2018 року у справі № 361/5463/14-ц (провадження № 61-15984св18) можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76077011>

3. Регрес і суброгація

3.1. Розмежування регресу та суброгації у страхових правовідносинах

4 липня 2018 року Велика Палата Верховного Суду розглянула справу за позовом Приватне акціонерне товариство «СК «ПЗУ Україна» до Особи 3, третя особа без самостійних вимог – Приватне акціонерне товариство «Страхова компанія «Інкомстрах», про відшкодування завданої майнової шкоди.

За результатами розгляду Велика Палата прийняла постанову, в якій зазначила таке.

Стаття 1191 Цивільного кодексу України та стаття 38 Закону України від 1 липня 2004 року № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», з одного боку, і стаття 993 ЦК України та Закону України від 9 лютого 2012 року № 4391-VI «Про страхування» у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, з другого боку, регулюють різні за змістом правовідносини (пункт 34).

У випадках, коли деліктні правовідносини поєднуються з правовідносинами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, боржником у деліктному зобов'язанні в межах суми страхового відшкодування виступає страховик завдавача шкоди. Цей страховик хоч і не завдав шкоди, але є зобов'язаним суб'єктом перед потерпілим, якому він виплачує страхове відшкодування замість завдавача шкоди у порядку, передбаченому Законом України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів». Після такої виплати деліктне зобов'язання припиняється належним виконанням страховиком завдавача шкоди замість самого завдавача шкоди. За умов, передбачених у статті 38 вказаного Закону, цей страховик набуває право зворотної вимоги (регресу) до завдавача шкоди на суму виплаченого потерпілому страхового відшкодування (пункт 35).

Згідно зі статтями 993 ЦК України та 27 Закону України «Про страхування» у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, до страховика потерпілого переходить право вимоги до завдавача шкоди у деліктному зобов'язанні в межах виплаченого потерпілому страхового відшкодування. Після такої виплати деліктне зобов'язання не припиняється. У ньому відбувається заміна кредитора: до страховика потерпілого переходить право вимоги, що належало цьому потерпілому у деліктному зобов'язанні, у межах виплаченого йому страхового відшкодування. Такий перехід права вимоги є суброгацією (пункт 43).

Детальніше з текстом постанови Велика Палата Верховного Суду від 4 липня 2018 року у справі № 755/18006/15-ц (провадження № 14-176цс18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75296543>

Аналогічні правові висновки висловлені у постановках КГС у складі Верховного Суду від 10 липня 2018 року

- у справі № 905/2970/16 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75253547>

- у справі № 910/15182/17 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75253528>

- у постанові КЦС від 10 квітня 2019 року у справі № 539/447/17 (провадження № 61-17084св18 – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81171093>

3.2. Страховик набуває право зворотної вимоги (регресу) до завдавача шкоди на суму виплаченого потерпілому страхового відшкодування виходячи з вартості відновлювального ремонту застрахованого автомобіля, з урахуванням коефіцієнта зносу деталей, та за мінусом франшизи

10 липня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу Товариства з додатковою відповідальністю «Міжнародна страхова компанія» у справі за позовом Приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «Українська страхова група» до ТзДВ «Міжнародна страхова компанія», третя особа, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору на стороні відповідача, – Особа 4, про стягнення грошових коштів у порядку регресу.

За результатами розгляду Верховний Суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Відповідач як страховик відповідальності винної у дорожньо-транспортній пригоді особи на підставі спеціальної норми – статті 29 Закону України від 1 липня 2004 року № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» здійснює відшкодування витрат, пов'язаних із відновлювальним ремонтом транспортного засобу з урахуванням зносу, розрахованого у порядку, встановленому законодавством, а різницю між реальними збитками і відновлювальним ремонтом пошкодженого транспортного засобу з урахуванням зносу на підставі статті 1194 ЦК України відшкодовує особа, яка завдала збитків.

Враховуючи наведене, у справі, що розглядається, у відповідача у зв'язку з настанням страхового випадку (ДТП) виник обов'язок відшкодувати позивачеві шкоду в межах ліміту його відповідальності за страховим випадком (50 000,00 грн) і в межах

суми (фактичних затрат), право на вимогу якої перейшло до позивача у зв'язку з виплатою страхового відшкодування, але виходячи з вартості відновлювального ремонту застрахованого автомобіля, з урахуванням коефіцієнта зносу деталей, та за мінусом франшизи.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 10 липня 2018 року у справі № 922/1436/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75298717>

3.3. При суброгації позовна давність обраховується з моменту настання страхового випадку

4 липня 2018 року Велика Палата Верховного Суду розглянула в порядку письмового провадження без повідомлення учасників справи касаційну скаргу Приватного акціонерного товариства «Акціонерна страхова компанія «Інго Україна» на рішення Господарського суду міста Києва та постанову Київського апеляційного господарського суду у справі за позовом ПрАТ «Акціонерна страхова компанія «Інго Україна» до Військової частини А3674 про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок дорожньо-транспортної пригоди.

Зазначена справа передана на розгляд Великої Палати Верховного Суду ухвалою Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 14 травня 2018 року на підставі приписів підпункту 7 пункту 1 Перехідних положень Господарського процесуального кодексу України. Ухвала мотивована необхідністю під час вирішення цього спору відступити від висновку щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше прийнятих постановках Верховного Суду України від 25 грудня 2013 року у справі № 6-112цс13, від 17 лютого 2016 року у справі № 6-2471цс15, від 18 травня 2016 року у справі № 6-2809цс15.

У наведених постановках Верховний Суд України вказав, що під час вирішення спору про стягнення коштів на користь страхової компанії, що виплатила страхове відшкодування за договором добровільного страхування і до якої на підставі статті 993 Цивільного кодексу України та статті 27 Закону України від 9 лютого 2012 року № 4391-VI «Про страхування» у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, перейшло право вимоги, позовна давність має обраховуватися з моменту настання страхового випадку – з моменту ДТП, а не з моменту виплати такою компанією страхового відшкодування.

Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про відсутність підстав для відступу від висновків, викладених у вищезазначених постановках Верховного Суду України, виходячи з такого.

Відповідно до статті 993 ЦК України та статті 27 Закону України «Про страхування» у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, до страховика, який виплатив страхове відшкодування за договором майнового страхування, в межах фактичних витрат переходить право вимоги, яке страхувальник або інша особа,

що одержала страхове відшкодування, мала до особи, відповідальної за завдані збитки у деліктному зобов'язанні, що виникло внаслідок ДТП. Заміна кредитора у деліктному зобов'язанні в порядку статті 993 ЦК України та статті 27 Закону України «Про страхування» у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин, є суброгацією, що не змінює порядку перебігу позовної давності (пункт 70).

Згідно з частиною першою статті 261 ЦК України перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила. Відповідно до частини першої статті 260 ЦК України позовна давність обчислюється за загальними правилами визначення строків, встановленими статтями 253–255 цього Кодексу. За приписами статті 253 зазначеного Кодексу перебіг строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок. При цьому згідно із частиною першою статті 254 ЦК України строк, що визначений роками, спливає у відповідні місяць та число останнього року строку. Для спірних відносин застосовуються загальна позовна давність тривалістю у три роки (статті 256, 257 ЦК України). Таким чином, якщо днем настання події є день вчинення ДТП, то загальна позовна давність тривалістю у три роки починає перебіг з дня, наступного за днем вчинення ДТП, і спливає у відповідні число та місяць останнього року, тобто такі, що відповідають числу та місяцю настання події (пункт 71).

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 4 липня 2018 року у справі № 910/2603/17 (провадження № 12-134гс18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75215619>
Аналогічні правові висновки висловлені у постановою КЦС від 28 лютого 2018 року у справі № 521/16989/13-ц (провадження № 61-5740св18) - <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72587626>
від 26 вересня 2018 року у справі № 760/578/15-ц (провадження № 61-20924св18) - <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76886282>
від 10 липня 2019 року у справі № 740/2334/16-ц (провадження № 61-31209св18) – (чекаємо на внесення даних до ЄДРСР)

4. Відповідальність за невиконання зобов'язання щодо виплати страхового відшкодування

4.1. Положення статті 625 Цивільного кодексу України поширюються на всі види грошового зобов'язання, незалежно від підстави їх виникнення – договору або делікту

За результатами розгляду справи за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Аварон» до Приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «Провідна», Особи 3 про стягнення страхового відшкодування Велика Палата Верховного Суду у постанові від 20 червня 2018 року звернула увагу на те, що позивач (потерпілий), хоча й не є стороною договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, укладеного

відповідачами, але наділяється правами за цим договором: на його користь страховик зобов'язаний здійснити страхове відшкодування.

Отже, зважаючи на юридичну природу правовідносин сторін як грошових зобов'язань, на них поширюється дія частини другої статті 625 Цивільного кодексу України як спеціального виду цивільно-правової відповідальності за прострочення виконання зобов'язання (див. висновок Верховного Суду України, сформульований у постанові від 1 червня 2016 року у справі № 6-927цс16).

Тому Велика Палата Верховного Суду погодилася з висновками судів попередніх інстанцій про застосування до спірних правовідносин частини другої статті 625 ЦК України.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 20 червня 2018 року у справі № 308/3162/15-ц (провадження № 14-178цс18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75296551>.

Аналогічні висновки містяться в постановках КЦС у складі Верховного Суду:

від 28 лютого 2018 року у справі № 442/6904/15-ц (провадження № 61-5767св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72641617>

від 6 червня 2018 року у справі № 643/18363/15-ц (провадження № 61-5617св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74630142>

від 13 червня 2018 року у справі № 464/7689/15-ц (провадження № 61-11118св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75042538>

від 20 червня 2018 року у справі № 607/1373/16-ц (провадження № 61-9587св18) – <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75042432>

від 17 жовтня 2018 року у справі № 526/1293/14-ц (провадження № 61-20867св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77696855>

від 19 червня 2019 року у справі № 2-438/129 (провадження № 61-19588св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82769553>

Порядок застосування норми статті 625 ЦК України визначений також у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у постанові від 7 лютого 2018 року.

Так, Верховний Суд, розглянувши в порядку письмового провадження касаційну скаргу Товариства з обмеженою відповідальністю «Страхова компанія «Альфа-Гарант», дійшов висновку, що чинним цивільним законодавством не визначений строк виконання одним страховиком зобов'язання з відшкодування іншому страховику шкоди, однак цей строк пов'язаний із моментом пред'явлення відповідною особою (в цьому випадку страховиком) зворотної вимоги до відповідача.

Зокрема, приписами частини другої статті 530 ЦК України передбачено, що у випадку, якщо строк (термін) виконання боржником обов'язку не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги, кредитор має право вимагати його виконання у будь-який час. Боржник повинен виконати такий обов'язок у семиденний строк з дня пред'явлення вимоги.

Частиною другою статті 625 ЦК України передбачено, що боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також 3 % річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Оскільки правовідносини, в яких страховик у разі настання страхового випадку зобов'язаний здійснити страхову виплату, є грошовим зобов'язанням, а правовідносини з відшкодування шкоди в порядку регресу, які склалися між сторонами у справі, також є грошовим зобов'язанням, то суди попередніх інстанцій, встановивши, що відповідач отримав вимогу позивача 21 грудня 2016 року, однак не виплатив суму страхового відшкодування у визначеній статтею 530 ЦК України строк, дійшли вірного висновку щодо наявності підстав для стягнення з відповідача на користь позивача інфляційних втрат та 3 % річних, нарахованих на суму відшкодування шкоди в порядку регресу.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 7 лютого 2018 року у справі № 910/18319/16 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72072698>.

Аналогічна правова позиція міститься у постанові КЦС у складі Верховного Суду від 26 червня 2018 року у справі № 607/1373/16-ц (провадження № 61-9587св18) – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75042432>

5. Відповідальність за шкоду, завдану внаслідок користування джерелом підвищеної небезпеки

5.1. Шкода, завдана внаслідок ДТП з вини водія-працівника, що керував автомобілем, який перебуває у володінні роботодавця, відшкодовується саме роботодавцем-володільцем автомобіля, а не безпосередньо винним водієм

У постанові від 5 грудня 2018 року Велика Палата Верховного Суду сформулювала висновок щодо відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, в порядку регресу, зазначивши таке.

Особа, яка керує транспортним засобом у зв'язку з виконанням своїх трудових (службових) обов'язків на підставі трудового договору (контракту) з особою, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє транспортним засобом, не є суб'єктом, який несе відповідальність за шкоду, завдану джерелом підвищеної небезпеки. У цьому випадку таким суб'єктом є законний володілець джерела підвищеної небезпеки – роботодавець. Отже, шкода, завдана внаслідок ДТП з вини водія, що на відповідній правовій підставі керував автомобілем, який перебуває у володінні роботодавця, відшкодовується саме володільцем цього джерела підвищеної небезпеки, а не безпосередньо винним водієм.

Відповідальність юридичної або фізичної особи за шкоду, завдану їхнім працівником, настає лише у випадках, коли заподіювач шкоди не лише перебуває з такою юридичною або фізичною особою в трудових відносинах, а й заподіяв відповідну

шкоду саме у зв'язку та під час виконання своїх трудових (службових) обов'язків. Виконанням працівником своїх трудових (службових) обов'язків є виконання ним роботи, зумовленої трудовим договором (контрактом), посадовими інструкціями, а також роботи, яка хоча і виходить за межі трудового договору чи посадової інструкції, але доручається юридичною або фізичною особою, або спричинена необхідністю, як на території роботодавця, так і за її межами. Це можуть бути дії виробничого, господарського, технічного та іншого характеру, вчинення яких безпосередньо входить до службових обов'язків працівника.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 5 грудня 2018 року у справі № 426/16825/16-ц (провадження № 14-497цс18) можна ознайомитися за посиланням - <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78470372>

Аналогічні висновки містяться у постанові КЦС у складі Верховного Суду від 09 січня 2019 року у справі № 654/4218/15-ц (провадження № 61-1192св18) - <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79231905>

19 вересня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, розглянувши в порядку письмового провадження касаційну скаргу Товариства з обмеженою відповідальністю «Тегола-Україна», дійшов висновку, що підставою виплати страхового відшкодування є страховий випадок, тобто дорожньо-транспортна пригода, внаслідок якої відбулося пошкодження майна, із володінням та користуванням яким пов'язані майнові інтереси страхувальника, що є об'єктом майнового страхування за укладеним із страховиком договором.

За таких обставин у момент виплати страхового відшкодування у позивача виникло право вимоги до власника транспортного засобу – ТзОВ «Тегола-Україна».

При цьому суди встановили, що цивільно-правова відповідальність особи, яка керувала транспортним засобом, що належить ТзОВ «Тегола-Україна», не була застрахована жодною страховою компанією.

Під володільцем джерела підвищеної небезпеки слід розуміти юридичну особу або громадянина, які здійснюють експлуатацію джерела підвищеної небезпеки на підставі права власності, повного господарського відання, оперативного відання або з інших підстав (договір оренди, довіреність тощо). Не вважається володільцем джерела підвищеної небезпеки і не несе відповідальності за шкоду перед потерпілим особа, яка управляє джерелом підвищеної небезпеки на підставі трудових відносин із володільцем цього джерела.

Покласти відповідальність на особу, яка заподіяла шкоду внаслідок користування джерелом підвищеної небезпеки підприємства, з яким перебувала у трудових відносинах на підставі трудового договору (договору підряду), можливо лише в тому разі, якщо буде доведено, що ця особа заволоділа транспортним засобом неправомірно (частини третя та четверта статті 1187 ЦК України).

ТзОВ «Тегола-Україна» не спростувало того факту, що його працівник є винним у ДТП та завдав майнової шкоди страхувальнику позивача. Суди дійшли правомірного

висновку, що саме ТзОВ «Тегола-Україна» є особою, відповідальною за заподіяну шкоду, як роботодавець та власник джерела підвищеної небезпеки, яка була виплачена позивачем за умовами договору добровільного страхування транспортного засобу.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 19 вересня 2018 року у справі № 910/20622/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76690220>

25 липня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду розглянув у порядку письмового провадження касаційну скаргу Приватного акціонерного товариства «СК «Країна» на рішення Господарського суду Львівської області та постанову Львівського апеляційного господарського суду у справі за позовом ПрАТ «СК «Країна» до Товариства з обмеженою відповідальністю «Фіакр-Львів» про відшкодування шкоди.

За результатами розгляду Верховний Суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Відповідальність юридичної або фізичної особи за шкоду, завдану їхнім працівником, настає лише у випадках, коли заподіювач шкоди не лише перебуває з такою юридичною або фізичною особою в трудових відносинах, а й заподіяв відповідну шкоду саме у зв'язку та під час виконання своїх трудових (службових) обов'язків (пункт 28).

Виконанням працівником своїх трудових (службових) обов'язків є виконання ним роботи, зумовленої трудовим договором (контрактом), посадовими інструкціями, а також роботи, яка хоч і виходить за межі трудового договору чи посадової інструкції, але доручається юридичною або фізичною особою, або спричинена необхідністю як на території роботодавця, так і за її межами. Це можуть бути дії виробничого, господарського, технічного та іншого характеру, вчинення яких безпосередньо входить до службових обов'язків працівника (пункт 29).

Під володільцем джерела підвищеної небезпеки слід розуміти юридичну або фізичну особу, які здійснюють експлуатацію джерела підвищеної небезпеки в силу права власності, повного господарського відання, оперативного управління або з інших підстав. Не вважається володільцем джерела підвищеної небезпеки і не несе відповідальності за шкоду перед потерпілим особа, яка управляє джерелом підвищеної небезпеки на підставі трудових відносин з володільцем цього джерела (пункт 30).

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 25 липня 2018 року у справі № 914/820/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75560134>

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у постанові від 15 червня 2018 року дійшов висновків, що не вважається володільцем джерела підвищеної небезпеки і не несе відповідальності за шкоду перед потерпілим особа, яка управляє джерелом підвищеної небезпеки на підставі трудових відносин з володільцем

цього джерела (шофер, машиніст, оператор тощо). В такому випадку відповідальність юридичної особи (організації) настає лише у випадках, коли особа, з вини якої заподіяна шкода, перебуває з цією організацією в трудових відносинах, і шкода, заподіяна нею у зв'язку з виконанням трудових (службових) обов'язків, незалежно від того, постійним, сезонним, тимчасовим за трудовим договором чи на інших умовах вона була працівником цієї організації.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 15 червня 2018 року у справі № 911/3511/16 можна ознайомитись за посиланням – <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75081787>.

6. Спадкування права на одержання страхових виплат

6.1. Умовою для виплати страхового відшкодування спадкоємцю є наявність у спадкодавця за життя права за договором страхування

14 березня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду розглянув справу за позовом Особи 1 до Апарату Верховної Ради України про стягнення страхових сум.

За результатами розгляду Верховний Суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Статтю 30 Закону України від 17 листопада 1992 року № 2790-XII «Про статус народного депутата України» (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) передбачено, що життя і здоров'я народного депутата України підлягають обов'язковому державному страхуванню за рахунок бюджетних призначень, передбачених на забезпечення діяльності Верховної Ради України, на суму його десятирічного грошового утримання.

Договір на закупівлю послуг з обов'язкового державного страхування життя і здоров'я народних депутатів України укладається між Управлінням справами Апарату Верховної Ради України та страховиком, який одержав відповідну ліцензію в Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

З матеріалів справи вбачається, що договір на закупівлю послуг з обов'язкового державного страхування життя і здоров'я народних депутатів України між Управлінням справами Апарату Верховної Ради України та страховиком не укладався.

Об'єктами спадщини є права та обов'язки, в тому числі об'єкти цивільних прав, які належали особі на час смерті, якщо ці права не пов'язані з особою спадкодавця.

Таким чином, до позивача як спадкоємця не перейшло право вимагати страхові виплати, передбачені статтю 30 Закону України «Про статус народного депутата України», оскільки договору обов'язкового державного страхування укладено не було, отже, за життя спадкодавця не мав прав за договором страхування.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 14 березня 2018 року у справі № 757/15849/15-ц (провадження № 61-3226св18) можна ознайомитись за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72850545>

6.2. На підтвердження майнового інтересу щодо пошкодженого майна для проведення страхової виплати спадкоємцю не обов'язково надавати свідоцтво про право на спадщину, оскільки матеріальний закон пов'язує набуття статусу спадкоємця не з отриманням свідоцтва, а з подачею заяви про прийняття спадщини

Такий правовий висновок викладений у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 12 вересня 2018 року за результатом розгляду справи за позовом Особи 1 до Приватного акціонерного товариства «СК «Провідна» про стягнення страхового відшкодування.

У зазначеному судовому рішенні також міститься посилання на постанову Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 року № 7 «Про судову практику у справах про спадкування», у пункті 27 якої роз'яснено, що отримання спадкоємцем, який прийняв спадщину, свідоцтва про право на спадщину відповідно до статті 1296 Цивільного кодексу України є правом, а не обов'язком спадкоємця.

Таким чином, якщо єдиний спадкоємець за законом в установленому законом порядку прийняв спадщину після смерті спадкодавця, подавши заяву про прийняття спадщини в установленій законом строк, то він незалежно від отримання свідоцтва про право на спадщину має право на одержання страхового відшкодування згідно з умовами договору добровільного комплексного страхування майна.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 12 вересня 2018 року у справі № 287/1/16-ц (провадження № 61-19900св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76536134>

6.3. Особа, яка здійснювала лікування та догляд за потерпілим у дорожньо-транспортній пригоді та понесла витрати, має право після смерті потерпілого на компенсацію таких витрат від заподіювача шкоди

За результатами розгляду справи за позовом Особи 1 до Приватного акціонерного товариства «СК «Провідна» про стягнення страхового відшкодування, майнових збитків та моральної шкоди Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду прийняв постанову від 12 вересня 2018 року, у якій дійшов такого висновку.

Витрати, пов'язані з лікуванням потерпілого, відшкодовуються страховиком тільки потерпілому відповідно до положень пункту 1.3 статті 1 розділу 1 Закону України від 1 липня 2004 року № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», яким є особа, життю та здоров'ю якої заподіяна шкода внаслідок дорожньо-транспортної пригоди за участю забезпеченого транспортного засобу.

Установивши, що потерпіла перебувала в лікарні без свідомості та потребувала стороннього догляду, сама не могла й не несла витрат на своє лікування, а медикаменти для її лікування купувала позивач, то після її смерті право вимоги на

відшкодування витрат, які понесла позивач, у неї настає відповідно до статей 23, 1166 Цивільного кодексу України до особи – заподіювача шкоди.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 12 вересня 2018 року у справі № 712/1503/17-ц (провадження № 61-15710св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76502915>

7. Регламентні виплати та втрата асоційованого членства страховика в Моторному (транспортному) страховому бюро України

7.1. У разі відмови страховика від виплати на вимогу страхувальника Моторне (транспортне) страхове бюро України здійснює виплати за зобов'язаннями останнього із централізованого страхового резервного фонду страхових гарантій за рахунок його внесків

07 серпня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду за результатами розгляду касаційної скарги Моторного (транспортного) страхового бюро України (далі – МТСБУ) прийняв постанову про її задоволення та зазначив таке.

Виданий при укладенні договору міжнародного страхування сертифікат «Зелена картка» – це доказ наявності обов'язкового страхування транспортного засобу, і його пред'явлення уповноваженому органу іноземної країни є визначальною обставиною для відшкодування шкоди зі сторони страховика, а в разі його відмови – МТСБУ з централізованого страхового резервного фонду страхових гарантій за рахунок внесків такого страховика.

Оскільки на порушення взятих на себе зобов'язань страхова компанія відмовилась від виплати страхового відшкодування, посилаючись на недійсність договору страхування, МТСБУ на виконання своєї гарантійної функції правомірно та обґрунтовано здійснило виплату за зобов'язаннями свого страховика – повного члена із централізованого страхового резервного фонду страхових гарантій за рахунок його внесків, то підстав для зобов'язання МТСБУ врахувати кошти, що були сплачені позивачем як додатковий гарантійний внесок до централізованого страхового резервного фонду страхових гарантій, немає.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 7 серпня 2018 року у справі № 910/18327/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75770703>

7.2. Залишок вільних від зобов'язань коштів, що сплачені страховиком до фонду захисту потерпілих, зараховується до базового гарантійного внеску такого страховика у фонді захисту потерпілих та підлягає поверненню після втрати останнім статусу асоційованого члена Моторного (транспортного) страхового бюро України

29 травня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду розглянув касаційну скаргу Моторного (транспортного) страхового бюро України, подану на судові рішення у справі за позовом Приватного акціонерного товариства «СК «Остра» до МТСБУ про стягнення гарантійного внеску.

За результатами розгляду Верховний Суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Умови та порядок формування фондів МТСБУ як єдиного об'єднання страховиків, які здійснюють обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів за шкоду, завдану третім особам, та участь страховиків у якому є умовою здійснення діяльності щодо обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (пункт 39.1 статті 39 Закону України від 01 липня 2004 року № 1961-IV «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів») визначені статтею 43 цього Закону.

Джерелами формування централізованих страхових резервних фондів є: базовий та додаткові гарантійні внески у розмірі, визначеному МТСБУ; відрахування страховиків із премій обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності в розмірі, визначеному Координаційною радою МТСБУ; повернені МТСБУ в регресному порядку кошти за заподіяну в результаті дорожньо-транспортної пригоди шкоду; добровільні внески та пожертвування.

Порядок і умови формування централізованих страхових резервних фондів встановлюються положенням про порядок і умови формування централізованих страхових резервних фондів, що затверджується президією МТСБУ та погоджується з Координаційною радою МТСБУ.

Пунктом 51.9 статті 51 зазначеного Закону серед іншого визначені такі наслідки припинення асоційованого членства страховика у МТСБУ: гарантійні внески, сплачені страховиком до централізованих страхових резервних фондів МТСБУ, з урахуванням інвестиційного доходу, отриманого від розміщення таких внесків, та з вирахуванням коштів, сплачених МТСБУ, підлягають поверненню страховику за умови, що стосовно нього не здійснюється процедура ліквідації та/або банкрутства.

Строк такого повернення з фонду захисту потерпілих становить три роки з дня припинення асоційованого членства страховика в МТСБУ, з фонду страхових гарантій – п'ять років з дня припинення його повного членства в МТСБУ, але не раніше наступного дня після виконання зобов'язань за договорами міжнародного страхування та перестраховання або передачі зобов'язань іншому страховику – повному члену МТСБУ.

У випадку, якщо стосовно страховика здійснюється процедура ліквідації та/або банкрутства, а також у разі його ліквідації зазначені кошти не підлягають поверненню.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 29 травня 2018 року у справі № 910/9375/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74538895>

11 липня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду розглянув касаційну скаргу Моторного (транспортного) страхового бюро України на рішення Господарського суду м. Києва та постанову Київського апеляційного господарського суду у справі за позовом Приватного акціонерного товариства «СК «ЕйЕмДжи Групп» до МТСБУ про стягнення грошових коштів.

За результатами розгляду Верховний Суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Суди попередніх інстанцій, розглядаючи спір щодо наявності у сторін взаємних зобов'язань за укладеним між ними договором про співпрацю у сфері обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів за внутрішніми договорами через втрату позивачем статусу асоційованого члена МТСБУ, правомірно виходили з цільового використання гарантійного внеску до фонду захисту потерпілих. Кошти страхових резервів у страхуванні можуть бути або витрачені на виплати страхових відшкодувань, або повернуті в дохід страховика, використання їх за іншим призначенням суперечить закону.

Враховуючи, що позивач припинив своє асоційоване членство 23 січня 2014 року, до правовідносин між сторонами, у тому числі з питань повернення гарантійних внесків, сплачених до фонду захисту потерпілих, слід застосовувати норми законів, умови членства в МТСБУ та Положення про фонд захисту потерпілих, що діяли на момент виходу позивача із членів МТСБУ, а не редакцію Порядку розподілу між страховиками регламентних виплат за рахунок коштів централізованого страхового резервного фонду захисту потерпілих у дорожньо-транспортних пригодах, затвердженого Протоколом Президії МТСБУ № 333/2014 від 16 жовтня 2014 року, застосування якого суперечить положенням статті 58 Конституції України.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 11 липня 2018 року у справі № 910/17536/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75253523>

7.3. У контексті частини першої статті 128 КПК України юридичною особою, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого чи неосудної особи, може бути МТСБУ, при цьому для задоволення в межах кримінального провадження цивільного позову потерпілого до МТСБУ про стягнення шкоди попереднє звернення потерпілого до МТСБУ із заявою про виплату страхового відшкодування в порядку, визначеному статтею 35 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів», не є обов'язковим

19 червня 2019 року Велика Палата Верховного Суду розглянула матеріали кримінального провадження щодо Особа_б, засудженого за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 286 КК України, за касаційною скаргою представника цивільного відповідача МТСБУ на вирок Франківського районного суду м. Львова від 28 лютого 2017 року та ухвалу Апеляційного суду Львівської області від 27 листопада 2017 року.

Матеріали кримінального провадження були передані на розгляд Великої Палати ухвалою Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 17 квітня 2019 року у зв'язку із тим, що питання, які порушені судами під час розгляду цивільного позову, на думку колегії суддів, становлять виключну правову проблему.

З метою гарантування правової визначеності щодо застосування інституту цивільного позову у кримінальному провадженні та з метою забезпечення єдності та сталості відповідної судової практики Велика Палата Верховного Суду зазначила наступне.

У справі, що розглядається, внаслідок вчинення кримінального правопорушення, Особа_б було заподіяно шкоду здоров'ю потерпілому Особа_7 у вигляді тілесних ушкоджень середньої тяжкості. Спричинення цих наслідків перебуває у причинному зв'язку із діяннями Особа_б, а саме вчиненням ним ДТП, який не застрахував цивільно-правову відповідальність як власник транспортного засобу. Відповідно до пункту 41.1. статті 41 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» саме МТСБУ відшкодовує шкоду потерпілому, оскільки шкода заподіяна транспортним засобом, власник якого не застрахував свою цивільно-правову відповідальність.

Положення частини 1 статті 128 КПК України щодо можливості пред'явлення цивільного позову у кримінальному провадженні, зокрема, до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за завдану шкоду, треба розуміти як можливість пред'явлення зазначеного позову до будь-якої особи (фізичної або юридичної), яка за законом виконує обов'язок з відшкодування шкоди, завданої підозрюваним (обвинуваченим чи неосудною особою), як це має місце у випадку з МТСБУ у справі, що розглядається.

Тому в контексті частини 1 статті 128 КПК України юридичною особою, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого чи неосудної особи, може бути МТСБУ у випадках, передбачених статтею 41 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів».

Щодо попереднього звернення потерпілого до МТСБУ із заявою про виплату страхового відшкодування Велика Палата Верховного Суду зазначила наступне.

Законодавець передбачає дві підстави для виплати страхового відшкодування потерпілому. Перша з них - передбачена статтею 35 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів». Шкода може бути відшкодована на підставі звернення потерпілого до МТСБУ за умови подання ним відповідної заяви про таке відшкодування.

Інший спосіб передбачає можливість звернення за відшкодуванням до суду з вимогою до МТСБУ про відшкодування шкоди та ухвалення відповідного судового рішення.

Протилежний підхід, який ставив би у залежність право потерпілого на компенсацію за результатами кримінального провадження від попереднього звернення чи не звернення з заявою до цих осіб, призвів би до істотного обмеження, чи навіть повного нівелювання його права на судовий захист у кримінальному процесі, встановленого статтею 128 КПК України.

Отже, МТСБУ приймає таке рішення про здійснення відшкодування (регламентної виплати) також і на підставі рішення суду у разі, якщо спір розглядався в судовому порядку.

Детальніше з текстом постанови Великої Палати Верховного Суду від 19 червня 2019 року у справі № 465/4621/16-к (провадження № 13-24кс19) можна ознайомитися за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82703512>

Аналогічний висновок щодо можливості звернення потерпілою особою до страховика безпосередньо шляхом пред'явлення позову, викладений у постанові Верховного Суду від 25 липня 2018 року у справі № 264/6326/15-ц (провадження № 61-22350св18), з текстом якої можна ознайомитись за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75532207>

Дайджест судової практики Великої Палати Верховного Суду у справах, пов'язаних зі страховими правовідносинами. / Київ, 2019. – 38 стор.

¹ **Застереження:** видання містить короткий огляд судових рішень Касаційного кримінального суду. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua